

Diccionari biogràfic

**dels diputats de
la Mancomunitat
de Catalunya**

(1914-1925)

Direcció

Enric Pujol i Casademont

Josep Santesmasés i Ollé

**Accés versió
completa**

**Diputació
Barcelona**

Diccionari biogràfic

**dels diputats de
la Mancomunitat
de Catalunya
(1914-1925)**

Diccionari biogràfic

dels diputats de la Mancomunitat de Catalunya

(1914-1925)

Direcció

Enric Pujol i Casademont

Josep Santesmases i Ollé

**Diputació
Barcelona**

Coordinadors territorials

Jaume Barrull (comarques de Lleida), Jordi Gaitx (comarques de Girona), Santiago Izquierdo (Barcelona ciutat), Eugeni Perea (comarques de Tarragona), Gemma Rubí (comarques de Barcelona).

Redactors

Daniel Altisent, Josep Armengol, Pere Audi, Jordi Bohigas, Lluís Bonada, Pere Bosch, Ferran del Campo, Josep Camps, Laura Canalías, Celia Cañellas, Roser Capdevila, Xavier Carmaniu, Quinti Casals, Natividad Castejón, Josep Colls, Montserrat Comas, Jordi Creus, Albert Curto, Pol Dalmau, Narcís Figueras, Maximiliano Fuentes, Jordi Gaitx, Agustí Garcia-Larios, Manel Güell, Teresa Ibars, Jusa Juanola, Joan Llinàs, Marc Macià, Salomó Marquès, Josep Lluís Martín, M. Antònia Palau, Joan Palomas, Eugeni Perea, Jordi Pomés, Roser Puig, Eduard Puigventós, Maties Ramisa, Mercè Renom, Pilar Riera, Jordi Rubió, Josep Rubió, Anna Sabanés, Joan Sagués, Camil Sampé Compte, Èrika Serna, Gregor Siles, Rosa Toran, Josep Maria Vallès, Pau Vinyes.

Revisió de continguts

Francesc Fortuño, Héctor Isidro.

Col·laboradors

Pineda Vaquer, Genís Carbó.

Gestió del projecte

M. Carme Jiménez, Francesc Viso.

Correcció lingüística

Núria Grau i Tys – Traducciones y Tratamiento de la Documentación, S. L.

Primera edició

Octubre de 2019.

© de l'edició: Diputació de Barcelona

© dels textos: els autors

Edició i coordinació

Gabinet de Premsa i Comunicació de la Diputació de Barcelona.

Maquetació

Tys – Traducciones y Tratamiento de la Documentación, S. L.

ISBN: 978-84-9803-890-3

Índex

1. Presentacions institucionals	5
2. Introducció.....	12
3. L'estructura política i el sistema electoral de la Mancomunitat de Catalunya.....	21
4. Biografies dels diputats de la Mancomunitat de Catalunya	26
5. Bibliografia general dels diputats de la Mancomunitat de Catalunya	475
6. Els diputats de la Mancomunitat de Catalunya per districtes electorals	481

Presentacions institucionals

Diputació de Barcelona

En la història contemporània de Catalunya, l'etapa de la Mancomunitat representa un moment brillant i crucial de construcció política. En pocs anys i a pesar de disposar de recursos i competències escassos, la Mancomunitat de Catalunya va ser capaç de donar un gran impuls, amb un lideratge ferm i una eficiència extraordinària, a la creació d'estructures i infraestructures molt duradores que van trobar continuïtat en el període de la Generalitat republicana i, encara, més tard, en la Generalitat restablerta després de la fi del franquisme.

L'empenta modernitzadora de la Mancomunitat afecta tant les polítiques socials com la cultura i l'ensenyament, l'obra pública i les comunicacions, l'organització de l'Administració, l'agricultura i la salut pública. I es concreta en institucions com la Biblioteca de Catalunya, l'Escola d'Administració Pública de Catalunya, l'Institut del Teatre, l'Escola Industrial, el Servei de Conservació i Catalogació de Monuments, les Biblioteques Populars i l'Escola de Bibliotecàries, el Servei Meteorològic de Catalunya, l'Escola Professional de la Dona, i l'Oficina d'Estudis Jurídics. D'una manera o altra, de vegades amb canvis de denominació, aquestes contribucions de la Mancomunitat han tingut continuïtat fins als nostres dies, posant les bases d'una Catalunya moderna, innovadora i europeïsta. Però, tot i la seva transcendència, l'aportació de la Mancomunitat ha estat relativament poc coneguda i estudiada fins a temps recents.

La Diputació de Barcelona, que en temps d'Enric Prat de la Riba va servir d'estructura institucional de suport per al desplegament de la Mancomunitat (com ho va ser, seixanta anys més tard, per al restabliment de la Generalitat amb Josep Tarradellas), va promoure el 2014, juntament amb les altres diputacions catalanes, la celebració del centenari de la Mancomunitat. La commemoració va servir per augmentar de manera considerable el coneixement que tenim de l'abast i les circumstàncies de la influent acció de govern que es va portar a terme en aquella dècada d'intens servei públic.

El volum que teniu a les mans, concebut amb gran rigor històric, forma part d'aquesta tasca de recuperació dels anys de la Mancomunitat i se centra en les persones dels diputats provincials. Perquè darrere una institució política tan important hi ha l'aportació i el compromís de persones compromeses amb el país i amb el progrés. Aquella generació extraordinària, activíssima i eficaç en el servei públic, va fer possible els nombrosos resultats de la Mancomunitat, presents encara a molts pobles i ciutats en forma d'equipaments i infraestructures. Posar-hi noms i cognoms i explicar-ne la trajectòria significa restituir públicament unes persones —la majoria pràcticament desconegudes fins ara— que van contribuir a establir els fonaments de la Catalunya contemporània.

Aquest és un treball col·lectiu, tant des del punt de vista personal com institucional. Per això, em complau expressar l'agraïment de la Diputació de Barcelona, impulsora del projec-

te, tant a les diputacions de Girona, Lleida i Tarragona —sòcies convençudes en la reivindicació de la Mancomunitat de Catalunya—, com a la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana i a l'Institut Ramon Muntaner, així com, en especial, als experts i professionals que s'han encarregat de la investigació i la redacció de les biografies dels diputats. El fruit d'aquesta àmplia col·laboració és una obra que queda com a referència assenyalada per abordar l'estudi de la Mancomunitat.

Núria Marín i Martínez

Presidenta de la Diputació de Barcelona

Diputació de Girona

Sense país no hi ha institucions, però sense institucions no hi ha país. La creació de la Mancomunitat el 1914 va ser l'eina de la qual es va dotar Catalunya per articular políticament i econòmicament el país, a partir de la feina de les quatre diputacions provincials. Havien passat dos-cents anys des que Catalunya havia vist anul·lats tots els seus drets pel Decret de Nova Planta, dictat per Felip V. El gest que va inspirar el primer president, Enric Prat de la Riba, va ser el de la reivindicació de l'autogovern per al país. Per primer cop des de 1914 es reconeixia la unitat territorial de Catalunya. Era, doncs, un pas de gegant en el procés de construcció nacional.

L'impacte de l'obra política de la Mancomunitat de Catalunya va ser importantíssim. Va bastir en només nou anys una obra de modernització cabdal per al futur del país i va ser l'instrument necessari per posar les bases del progrés social i econòmic de casa nostra i de les estructures culturals que necessitava un país que es volia avançat. Després, amb la dictadura de Primo de Rivera, la Mancomunitat va ser controlada fins a la seva dissolució el 20 de març de 1925.

Amb motiu del centenari es va fer una àmplia difusió d'una obra de govern que va relligar el territori, va millorar les comunicacions, va construir obra pública i va fer avançar d'una manera espectacular el món de la salut, l'ensenyament i la protecció de la llengua i la cultura. En definitiva, va consolidar els fonaments de la socialització de l'educació i la sanitat. L'obra de la institució va ser possible per la feina de tots els diputats que hi van passar al llarg d'aquests onze anys, entre els quals voldria destacar Agustí Riera i Pau, president de la Diputació de Girona entre 1911 i 1924 i fundador de la Mancomunitat, de la qual va ser vicepresident i l'única persona que va pertànyer a tots els consells de govern. Era just reunir en una obra i presentar als catalans d'avui els qui van ser els diputats de la Mancomunitat al llarg dels seus anys de vida.

Miquel Noguer i Planas

President de la Diputació de Girona

Diputació de Lleida

La significació de la Mancomunitat en la història contemporània de Catalunya és fora de qual-sevol matís. Tot i comptar només amb els traspassos i recursos de les quatre diputacions catalanes i l'important suport del món local, expressat en referèndums municipals, la Mancomunitat de Catalunya assentà les bases reals del projecte nacional que ens ha menat fins als nostres dies.

La imatge històrica de la Mancomunitat resultaria incompleta si no es tingués en compte el consens entre la dreta i l'esquerra catalanistes i el compromís de la gran majoria de polítics catalans. És així com l'èxit de l'estratègia possibilista de Prat de la Riba culminaria més de tres dècennis de moviment catalanista i materialitzaria un projecte de vertebració nacional, econòmic i social conduït, a les terres de Lleida, pels polítics que recull aquest diccionari biogràfic: els presidents Josep M. Espanya, futur conseller de Governació de la Generalitat republicana; Joan Rovira i Agelet, candidat a la presidència de la Mancomunitat; i Romà Sol, advocat i escriptor que ocuparia la presidència accidental de la Mancomunitat; i els diputats Alfred Perenya, el metge i poeta Josep Estadella, o Pere Mias, Josep Cabeceran, Modest Reñé, Ramon Riu, i fins a una quarantena de diputats més.

Tots ells van ser capaços de posar l'interès de partit al servei d'una idea: la renovació institucional, política i social més avançada d'aleshores en una Espanya corrupta, econòmicament i socialment en fallida i a la cua d'Europa. Perquè ens fem una idea de qui i de què estem parlant en aquest aplec biogràfic, en el retrat que Pla dedica a Prat de la Riba en el seu *Homenots*, l'escriptor fa un gran elogi dels tres presidents de les diputacions d'aleshores: Espanya, de Lleida; Mestres, de Tarragona, i Riera, de Girona. I hi inclou personatges tan remarcables com Romà Sol, un dels artífexs del desvetllament i la modernització cultural de la ciutat de Lleida, per refermar la idea que «la comprensió que demostraren sentir aquests senyors per l'organisme i per la seva expansió posterior fou, primer, una gran sorpresa; després, un fenomen exemplar». Així mateix, el pare Batllori, a les seves memòries recollides per Cristina Gatell i Glòria Soler, *Records de quasi un segle* (2000), escriu «El temps que vaig passar a Roma, l'estiu del 1936, vaig conèixer bastants capellans catalans, que s'havien pogut escapar gràcies a la gran activitat desenvolupada per Ventura Gassol i el conseller Espanya per salvar persones en perill».

L'exemplaritat d'aquells polítics de principis del segle xx, a Lleida, es concretà en l'atenció sanitària i benèfica, la construcció d'equipaments de referència, la mecanització al camp i l'impuls de la política hidràulica; la formació acadèmica i la creació de biblioteques, i la construcció i desplegament de les xarxes de camins, carreteres, ponts i accessos secundaris.

Aquests foren els Diputats de la Mancomunitat de Catalunya a Lleida.

Joan Talarn i Gilabert

President de la Diputació de Lleida

Diputació de Tarragona

Tot i la seva curta durada, de només un decenni, la Mancomunitat de Catalunya va representar un impuls considerable per a la cultura, els serveis i les infraestructures del país, alhora que en refermava la identitat nacional. La unió voluntària de les quatre diputacions catalanes, fent pinya en la recerca d'un model social més pròsper i proper a la ciutadania, va donar com a resultat la creació de biblioteques populars —la de Valls va ser la primera de les vuit que es van arribar a construir—; escoles model basades en innovadors mètodes pedagògics, com la del municipi de la Masó; nous vials i carreteres, o un model sanitari pioner, en què es basaria el funcionament de centres com l'Institut de Puericultura Dr. Frias de Reus, més conegut com «La gota de llet».

El diccionari biogràfic que teniu a les mans ens parla dels diputats —tots eren homes— que van treballar per modernitzar Catalunya abans que la dictadura de Primo de Rivera dissolgués definitivament la Mancomunitat, el 1925. A banda de destacar l'encomiable tasca d'aquests càrrecs al llarg de tot el període de vigència de la institució —cinquanta pertanyents als districtes electorals de Tarragona i el Vendrell, Reus, Tortosa i Roquetes, Valls i Montblanc, i Falset i Gandesa—, també cal esmentar la labor de dones anònimes que, lluny d'ocupar cap escó, van contribuir així mateix a modernitzar el país des de les seves respectives ocupacions: mestres, bibliotecàries, infermeres, pageses... Dones que la historiografia ha invisibilitzat en aquesta i en altres èpoques, dones amb noms i cognoms que també mereixen tenir el seu llibre com a coautores de l'esdevenir del nostre país.

Avui els temps han canviat, i sortosament les dones formem part de les institucions de manera natural, per bé que encara hem de lluitar contra situacions anòmales, que constantment ens recorden que els sostres de vidre encara existeixen. El que no ha canviat d'ençà de l'època de la Mancomunitat de Catalunya —i és bo que així sigui— és l'esperit i la força de les diputacions com a agents de transformació de la societat. Basant-se en aquesta premissa, la Diputació de Tarragona treballa dia a dia per dotar el món local del Camp de Tarragona, les Terres de l'Ebre i el Baix Penedès d'un present i d'un futur plens d'oportunitats.

Noemí Llauradó i Sans

Presidenta de la Diputació de Tarragona

Institut Ramon Muntaner

El període de la Mancomunitat de Catalunya ha estat a bastament estudiat per la importància que ha tingut per la història de Catalunya, però tot i que coneixíem la història dels personatges més destacats, s'havia fet molt poca recerca de la institució des del punt de vista del conjunt de les persones que hi van contribuir des dels seus escons de diputat. Calia conèixer els seus noms, les seves professions, els seus districtes electorals, les seves adscripcions als diferents partits i estudiar les seves trajectòries personals per entendre millor les polítiques articulades en aquest període.

L'obra que presentem és la suma de l'esforç de moltes persones i institucions que han treballat en col·laboració per fer un gran projecte: elaborar un diccionari biogràfic dels diputats de la Mancomunitat de Catalunya. Un projecte llarg i difícil iniciat l'any 2013 i que ha passat per diferents fases, una primera en format web i aquesta segona ja com a publicació. Es tracta d'un bon exemple de com, partint de la recerca local i comarcal, s'arriba a bastir la història més general, de com el teixit que formen els centres i els instituts d'estudis arrelats en el conjunt dels territoris de parla catalana i els seus investigadors relligats des de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana i l'Institut Ramon Muntaner poden articular recerques a escala nacional amb una base molt sòlida i des del rigor.

Aquest llibre es convertirà de ben segur en una obra de referència no només per als investigadors interessats en aquest període sinó també per al conjunt de la ciutadania.

Acabem aquest escrit agraïnt la confiança que han dipositat en l'Institut Ramon Muntaner i la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana les diputacions de Barcelona, Lleida, Tarragona i Girona per fer aquest projecte; als dos directors, Josep Santesmeses i Enric Pujol, la seva diligència i dedicació, i a tots els investigadors i els documentalistes les seves contribucions al projecte. També fem un agraïment a totes les institucions i els particulars que han facilitat informació i imatges. Sense la suma de totes aquestes complicitats aquest llibre no hauria estat possible.

M. Àngels Blasco i Rovira

*Presidenta de l'Institut Ramon Muntaner,
Directora general de Cultura Popular i Associacionisme Cultural,
Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya*

Introducció

Introducció

Importància de la Mancomunitat

La importància de la Mancomunitat de Catalunya (1914-1925), considerada la primera concreció política d'un autogovern català, és avui un fet inqüestionat i inqüestionable. Ho és, però, des de fa poc temps. La celebració del centenari de la seva constitució, el 2014, va marcar un punt d'inflexió en aquest sentit, ja que va permetre una divulgació massiva de la seva significació històrica.

Durant el primer terç del segle xx ja aparegueren veus que reivindicaren el seu llegat, però fins a la fi del franquisme, als anys setanta d'aquella centúria, no es va poder començar a abordar de manera desinhibida tant aquesta qüestió com el conjunt de la història contemporània del país. Tanmateix, no aparegué una monografia extensa i global de l'entitat fins a l'aparició del volum *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia* (1996), que fou dirigit per Albert Balcells i que comptà amb la participació d'Enric Pujol i Jordi Sabater. Un cop d'ull a la bibliografia que hi havia al final d'aquell llibre permet fer-se una idea força precisa de quins eren els estudis publicats fins al moment. A partir d'aleshores existí, doncs, una obra de referència que serví de guia i d'estímul per a treballs posteriors, que van poder aprofundir aspectes concrets de l'actuació de la Mancomunitat i dels organismes que en depenien. Aquests estudis, però, quedaren majoritàriament reclosos en un àmbit acadèmic o especialitzat.

Un centenari i un diccionari

La celebració del centenari no tan sols serví per a una popularització de la Mancomunitat entre el conjunt de la població, sinó que també possibilità la realització de jornades i nous estudis sobre l'entitat. Així, aquell mateix 2014, la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana i l'Institut Ramon Muntaner van arribar a un acord amb la Diputació de Barcelona per elaborar un diccionari biogràfic dels diputats de la Mancomunitat. Es tractava d'un projecte de recerca molt ambiciós, perquè, si bé se'n coneixia la identitat i la trajectòria política i vital de les figures més rellevants, hi havia un gruix molt important de diputats que fins i tot els mateixos historiadors desconeixien. I això impedia tenir una visió més ajustada i global del material humà que fou part d'aquella institució.

Calia, doncs, identificar qui eren. Saber el context familiar, professional, social i polític de la seva procedència. Veure quines foren les actuacions més remarcables del seu mandat i el paper que tingueren en el si de la Mancomunitat. També calia conèixer quina havia estat la seva trajectòria anterior i posterior al seu pas per l'organisme. I, naturalment, calia recollir tota aquella documentació relacionada amb la seva persona (fotografies, articles, escrits personals, bibliografia).

Al llarg del període 2015-2016 es va dur a terme un treball de recerca col·lectiva que implicà una cinquantena de col·laboradors i col·laboradores, procedents de les quatre circumscripcions

que integraren la Mancomunitat. Així, es va poder crear una xarxa estesa arreu del territori que va permetre poder treballar els nombrosos documents i estudis d'àmbit local que permetien una reconstrucció fidel del biografiat. En aquest sentit, els centres d'estudi i les publicacions de caràcter local i comarcal van tenir un paper clau per fer realitat el diccionari.

Edició informàtica i edició en paper

El resultat obtingut s'editaren en format electrònic: Els diputats de la Mancomunitat (www.diputatsmancomunitat.cat). Es decidí optar per aquest sistema perquè permetia acumular molta documentació sobre cadascun dels personatges i, al mateix temps, possibilitava l'adquisició de nova informació que els usuaris ens podien proveir. I efectivament ha estat així. A l'hora de fer aquesta publicació en paper que teniu a les mans, s'ha pogut recollir un volum notable d'informacions que no teníem en el moment de l'edició electrònica. Cal dir que, des del mateix moment que es plantejà fer-ne una edició en paper, es va voler aprofitar aquest fet per ampliar i revisar totes les veus, que finalment ha estat molt notable. Així, no tan sols s'han pogut aclarir qüestions relatives a les dades bàsiques sobre els biografiats, sinó que s'han introduït noves informacions sobre la seva trajectòria política i personal que fins aleshores ens eren desconegudes. També s'ha pogut oferir una bibliografia més completa de cadascun dels personatges i una relació més extensa de publicacions i arxius que havien estat consultats. I encara s'han pogut polir qüestions d'estil en la redacció de les veus.

L'equip que ha dut a terme el diccionari tant en la seva edició electrònica com en aquesta publicació en paper ha estat pràcticament el mateix. Els coordinadors generals han estat Enric Pujol i Josep Santesmases, que han comptat amb la decisiva contribució de cinc coordinadors territorials: Gemma Rubí (comarques de Barcelona), Santiago Izquierdo (Barcelona ciutat), Eugeni Perea (comarques de Tarragona), Jaume Barull (comarques de Lleida) i Jordi Gaitx (comarques de Girona). I la participació d'un grup de col·laboradors i col·laboradores d'arreu, sovint especialistes en la personalitat biografiada, que en moltes ocasions han hagut de fer, com ja s'ha apuntat anteriorment, una notable feina de recerca. Sí que cal remarcar, però, que a causa de la complexitat de l'edició en paper ha estat fonamental la participació, en tant que tècnics editors, de Francesc Fortuño i Héctor Isidro Lovón.

El període estudiat

Una qüestió problemàtica va ser la de fixar el període cronològic que calia estudiar. És indiscutible que la Mancomunitat no començà a actuar com a tal fins al 1914, gràcies a un decret del govern espanyol del 18 de desembre de 1913. Però la seva obtenció sí que fou la culminació d'un procés que s'havia iniciat el 1907, amb el triomf de la Solidaritat Catalana. D'ençà d'aleshores, la Diputació de Barcelona començà a actuar com si fos l'embrió d'un autogovern català. I, a partir de 1911, ja s'inicià la campanya en favor de mancomunar les diputacions. És normal, doncs, que ens plantegéssim si calia recular fins en aquelles dates o si ens cenyíem a l'any de la fundació oficial, cosa que finalment fou la que acordàrem. En aquesta opció hi pesà molt la diferència orgànica que existí entre l'estructura institucional de les diputacions separades i la de la Mancomunitat, cosa que entenem que obliga a fer un estudi de cadascuna per separat.

Fixat l'any 1914 com a inici, calia determinar la data final. La Mancomunitat no fou dissolta immediatament després del cop d'estat del general Primo de Rivera del 13 de setembre de 1923, sinó que va perviure, desnaturalitzada i amb un equip afí al règim dictatorial, fins al març de 1925. Precisament per remarcar la ruptura institucional que provocà el règim militar, que va prescindir de les eleccions i nomenà a dit els responsables polítics mancomunitaris, vam optar per cloure la recerca el 1923.

Així, per tant, el conjunt de diputats considerats en el diccionari han estat els que van ser escollits en les eleccions de 1911, 1913, 1915, 1917, 1919, 1921 i 1923. El mandat de cadascun

era de quatre anys, per bé que hi havia una renovació de la meitat cada dos anys. És per això que hem inclòs els escollits el 1911, ja que foren els que constituïren la primera Assemblea de la Mancomunitat, instituïda el 1914. Aquesta assemblea era formada per noranta-sis diputats provincials, dels quals trenta-sis corresponien a la Diputació de Barcelona i seixanta a les de Girona, Lleida i Tarragona (vint de cadascuna). En nou anys, s'arribà a reunir disset vegades. No era, doncs, un organisme d'elecció directa, com succeeix en el cas d'un parlament democràtic actual, però sí que reunia la totalitat del personal polític de la institució. I naturalment proveïa el seu organisme de govern, el Consell Permanent (dit també *Comissió Executiva*), format per un president i vuit consellers que eren elegits per l'Assemblea.

Contingut i estructura

A part dels escrits institucionals, hi ha un text introductori d'Albert Balcells, "L'estructura política i el sistema electoral", que explica el funcionament d'un procés electoral molt diferent de l'actual.

Cadascuna d'aquestes biografies ha estat redactada per un historiador especialitzat que, en molts casos, ha hagut de fer una investigació inèdita sobre la personalitat considerada. En aquest sentit, la vinculació de l'autor de la veu amb el territori originari del biografiat ha estat cabdal per fer possible aquesta primera semblança del personatge.

Cada veu va encapçalada per les dates i el lloc de naixement i de mort. Quan no s'ha pogut esbrinar amb precisió aquestes referències, s'ha procurat donar-ne d'aproximades o senzillament s'ha fet constar el desconeixement que en tenim. S'ha tingut cura especial a mostrar els orígens familiars, així com veure quina formació acadèmica i professional va rebre el biografiat. Tot seguit s'hi reporta la trajectòria política anterior a la seva elecció, i s'ha intentat donar els resultats dels vots obtinguts i el lloc en què es posicionà. Normalment es fa un repàs de la feina feta en el si de la Mancomunitat i finalment es registra l'activitat política i vital posterior fins a la seva mort. Al final de cada veu hi ha diversos apartats on consta l'obra pròpia del diputat, la bibliografia específica que hi ha sobre la seva persona i els fons arxivístics i les capçaleres dels periòdics d'època que han utilitzat els investigadors per fer la veu o que contenen articles del biografiat.

En el volum hi ha també la bibliografia general utilitzada i una llista dels diputats ordenats pels districtes electorals, tot indicant els anys que van ser elegits.

Respecte al compendi bibliogràfic, hem seguit els criteris establerts a partir de les normes de l'Institut d'Estudis Catalans i les facilitades per la Universitat de Barcelona. En aquest context, s'ha de precisar que les monografies i els capítols que s'hi inclouen, les revistes i els articles corresponents, així com els llocs web, segueixen el sistema de referències bibliogràfiques que s'utilitzen en les publicacions de l'Institut d'Estudis Catalans.

D'altra banda, per a les tesis doctorals, la citació arxivística i els llocs web, en especial els blogs, s'ha seguit el sistema de citació bibliogràfica de la Universitat de Barcelona, el qual, al seu torn, està basada en els estils MLA i APA.

Pel que fa a les citacions no bibliogràfiques, hem decidit diferenciar entre un apartat dedicat a les fonts d'arxiu consultades, en què s'anomenen els noms dels arxius, sense precisar-ne els fons; i un altre apartat d'hemeroteca, en la qual s'esmenten els diaris i les publicacions periòdiques que s'han treballat.

La correcció d'estil ha estat una revisió integral de la gramàtica i l'ortotipografia dels textos; és a dir, s'ha encarregat que segueixin la normativa de la llengua marcada per l'Institut d'Estudis Catalans. S'ha mirat, així mateix, que els textos siguin adequats a la varietat i al registre corresponents, i coherents en tot el conjunt quant al contingut i la forma. Tot això sempre amb una especial atenció i respecte a les tries lingüístiques dels autors. L'objectiu ha estat, doncs, eliminar-ne defectes i ressaltar-ne virtuts, tot presentant el text amb un rigor i una facilitat de lectura òptims.

Unes consideracions sociodemogràfiques

El coneixement que ara posseïm de la totalitat dels 233 diputats ens permet fer un seguit de consideracions que es podrien aprofundir en estudis posteriors més detallats, però queensem que val la pena ja avançar des d'ara. Com que sabem quins eren els estudis i les professions que tenien i el seu estatus social podem constatar que un 32% eren propietaris de terres i alguns eren considerats fins i tot hisendats. Pel que fa als estudis i les professions, els més freqüents eren els estudis de dret, exercissin o no d'advocats o haguessin tingut altres dedicacions. En total n'eren cent cinc, gairebé la meitat. La següent professió més abundant era la dels empresaris, com a activitat única o complementada o compartida amb d'altres. En total, trenta, un 12%. A continuació, els industrials, vint-i-sis, o els comerciants, divuit. Probablement les definicions professionals d'empresaris, industrials o comerciants podien tenir molts punts de contacte o es podien haver exercit conjuntament alhora o al llarg de la vida. Empresaris, industrials i comerciants eren els que en general tenien menys estudis universitaris. Alguns havien fet dret. Bona part dels quals seguien tradicions familiars. Una altra de les carreres universitàries que cal remarcar és la de medicina; en total foren diputats divuit metges i també sis enginyers industrials.

A partir de les dades que tenim, hem elaborat un quadre en el qual es relacionen els estudis i les ocupacions laborals dels diputats, amb múltiples i diverses combinacions.

OCUPACIONS LABORALS O ESTUDIS DELS DIPUTATS DE LA MANCOMUNITAT

Agent de duanes	1
Agent de duanes i comissionista	1
Arquitecte	1
Arquitecte + físic + matemàtic	1
Banquer	1
Boter	1
Capità de marina mercant	1
Ciències químiques + catedràtic d'institut	1
Comerciant	10
Comerciant + assegurances	1
Comptable	1
Decorador	1
Dret	73
Dret + agent de comerç	1
Dret + comerciant	1
Dret + empresari	6
Dret + empresari + industrial	1
Dret + empresari i financer	1
Dret + enginyer	1
Dret + filosofia + història	1
Dret + filosofia i lletres	3
Dret + filosofia i lletres + historiador + periodista	1
Dret + filosofia i lletres + industrial	1
Dret + financer	2

Dret + historiador	1
Dret + industrial + geòleg	1
Dret + mestre + agent de negocis	1
Dret + notari	1
Dret + periodista	4
Dret + periodista + escriptor	1
Dret + procurador dels tribunals	1
Dret + professor universitari	1
Dret + sociòleg + escriptor	1
Dret civil i canònic + jutge	1
Empresari	20
Empresari + enginyer industrial	1
Empresari + negociant	1
Empresari agrícola + ramader	1
Enginyer forestal	1
Enginyer industrial	5
Exportador	1
Farmacèutic	3
Financer	1
Industrial	15
Industrial + banquer	1
Industrial + comerciant	5
Industrial + comerciant + empresari	1
Industrial + financer + químic	1
Jutge i fiscal	1
Magisteri	3
Magisteri i farmàcia	1
Medicina	16
Medicina i cirurgia	2
Negociant	2
Obrer + carnisser	1
Orfebre + joier + financer	1
Pedagog + historiador	1
Periodista	1
Pintor	1
Poeta	1
Procurador dels tribunals	1
Procurador dels tribunals i periodista	1
Publicista	1
Rendista	1
Tècnic + director gerent	1
Viticultor + magatzemista de blat	1

De la majoria de diputats —dos-cents tres—, en sabem els anys de naixement i mort i, per tant, podem calcular la mitjana d'esperança de vida del conjunt: 67,3 anys. Si bé alguns van tenir una vida ben longeva, fins a 98 anys el més vell, també és cert que foren freqüents els que van morir amb quaranta o cinquanta anys i escaig, fruit probablement de malalties a les quals, en la major part, ara s'hi trobaria remei.

Les conseqüències de la guerra civil i la repressió franquista

Quan s'inicià l'aixecament militar del juliol de 1936 i l'esclat revolucionari a Catalunya havien passat només tretze anys del cop d'estat de Primo de Rivera, que va acabar derogant la Mancomunitat. Dels antics diputats en sobreviuen una mica més de la meitat, uns cent vint-i-tres. A causa del procés revolucionari que va esclatar a la zona republicana, tretze dels antics diputats de la Mancomunitat van ser assassinats, un 10% dels que sobreviuen. Foren els següents: Jaume Aldomà i Riera, Pau Alegre i Batet, Lluís Bausili i Domínguez, Francesc Canivell Curto, Josep Maria de Caralt i Fradera, Josep Picart de Gayolà, Josep Prats i Prats, Josep Queralt Martí, Santiago de Riba i d'Espanya, Agustí Riera i Pau, Daniel Serres i Lorán, Francesc Xuclà i Granell i Rafael Ulled i Altemir. Els dotze primers durant el 1936 i el darrer l'any 1938.

Altres diputats, que en començar la guerra veieren perillar la seva vida per circumstàncies diverses, van emprendre el camí de l'exili cap a l'estranger o cap a la zona *nacional*. Un exili que finalitzà just acabada la guerra. Hem documentat els següents: Ramon d'Abadal i de Vinyals (1936-1939 a Itàlia); Joan Bertran i Coma (1936-1939, va marxar de Catalunya); Alexandre Bosch i Catarineu (va marxar a l'inici de la guerra a territori nacional i després a l'estranger); Tomàs Culí i Verdager (1936-1939 a París); Lluís Duran i Ventosa (1936-1939 a París); Fèlix Escalas i Chamení (1936-1939 a Itàlia i Burgos); Heribert Pons Arola (durant la guerra va viatjar per Europa i feu estades a Puerto Rico); Josep Puig i Cadafalch (1936-1939, a França i els Estats Units); Ferran de Sagarra i de Siscar (va morir a Saint-Sulpice-la-Pointe el 29/03/1939); Francesc Torras i Villà (1936-1939 a l'estranger); Joan Vallès i Pujals (1936-1939 a Mallorca); Ferran Valls i Taberner (1936-1939 a Roma, Burgos i Còrdova).

Una altra classificació d'exiliats són els que allargaren l'exili, però que al final retornaren a Catalunya. Alguns s'exiliaren durant la guerra en veure's amenaçats i altres l'any 1939 abans de l'entrada de les tropes franquistes. Els qui retornaren foren: Josep M. Estadella i Arnó (1937-1942 a Carcassona; les Escaldes, Andorra, fins al 1951, que tornà a Barcelona per morir); Joan Fornesa Puigdemasa (1936 a Andorra, Sant Sebastià, Sant Joan Lohitzune, París, Andorra; va morir a la Seu d'Urgell l'any 1965); Rafael Guerra del Rio (1936 a Marsella, tornà a Madrid el 1946, on va morir l'any 1955); Pere Lloret i Ordeix (1939 a Montpeller, va morir a Barcelona l'any 1967); Ramon Noguer i Cornet (1939 als Banys d'Arles; retornà el 1947 i va morir a Barcelona l'any 1967); Domènec de Palet i Barba (1939 a Mèxic, va morir a Barcelona l'any 1953).

Finalment hem d'incloure els diputats exiliats fidels a la República que ja no retornaren, i moriren lluny de Catalunya en els llocs on, més o menys, havien refet la vida. Foren els següents: Joan Casanovas i Maristany (Valràs, França, 1942); Josep M. Espanya i Sirat (Bogotà, 1953); Josep Irla i Bosch (Sant Rafèu, França, 1958); Pere Mies i Codina (Montpeller, 1941); Lluís Nicolau d'Olwer (Ciutat de Mèxic, 1961); Miquel Santaló Parvorell (Mèxic, 1962).

Tenim notícia d'un parell de diputats que foren empresonats: Josep Briansó i Salvador (1939-1943) i Josep Mestres i Miquel (1939-1940, a Valls i a la presó de Pilats de Tarragona).

I finalment dos diputats foren afusellats pel nou règim franquista, probablement confitats que si es quedaven no els passaria res: Josep Fàbrega i Pou (1939) i Joan Olivé Capdevila (1940).

Recapitulant podem constatar com les conseqüències del procés revolucionari de 1936, de la guerra civil i de la repressió franquista afectaren en els graus de mort, exili o presó quaranta-un antics diputats de la Mancomunitat, una tercera part dels que sobreviuen. Uns percentatges sens dubte molt elevats que derivaren de les seves situacions personals, de les creences

o ideologies i dels enquadraments polítics en els quals estaven inserits. Tot això a part de previsions que hagueren de prendre o marginacions que hagueren de patir altres diputats en un període o altre.

Agraïments

Projectes com aquest necessiten moltes complicitats, que, de fet, són imprescindibles. Algunes formen part de l'eix mateix de la idea, d'altres són fragments del propòsit global o actituds que faciliten, aconduïxen i resolen parts del projecte. Tot plegat és el que ha fet possible l'aparició del diccionari que teniu a les mans.

Remuntar als orígens dels projectes a vegades costa de precisar. Però és clar que tot aquest treball arrenca l'any 2013 d'una reunió a la Diputació de Barcelona amb Rosa Serra Rotés, ara coordinadora de l'Àrea de Desenvolupament Econòmic Local, però aleshores coordinadora de l'Àrea de Coneixement i Noves Tecnologies. Rosa Serra ens va demanar que proposéssim un projecte que analitzés des del món local les millores i les repercussions derivades o atribuïbles a l'existència de la Mancomunitat i també les connexions i la representació política aportada des del territori. Fou l'inici.

Ens va semblar que havíem d'incidir a desvelar quina fou la representació del territori en els homes que, elegits per districtes per les respectives diputacions, formaren part de la Mancomunitat. Ens ho proposava a la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana i a l'Institut Ramon Muntaner, des de les nostres pròpies estructures i comptant amb la xarxa de connexions amb els centres d'estudis, arxius i universitats. Concretat el projecte va tenir plena acceptació del coordinador general de la Diputació de Barcelona i dels actes de commemoració del centenari de la Mancomunitat de Catalunya, Xavier Forcadell i Esteller. El 18 de març de 2015 el president de la Diputació de Barcelona, Salvador Esteve, i el president de l'Institut Ramon Muntaner, Lluís Puig i Gordi, signaven un conveni per impulsar el projecte "Els diputats de la Mancomunitat". A partir d'aquí es va anar estructurant un extens equip de coordinadors territorials i redactors de les biografies. Així mateix, es va articular un altre conjunt de persones imprescindibles: les que han treballat en l'estructuració i el manteniment de la web, en la revisió i la correcció dels textos, en la recerca fotogràfica, en la gestió del dia a dia. La implicació d'una cinquantena llarga de persones que d'una manera o altra han fet possible el projecte i l'edició d'aquest diccionari s'ha aconseguit gràcies a les estructures i les xarxes que esmentaven, vinculades als centres d'estudis, a les universitats i als arxius. A les xarxes pròpies i a l'articulació entre persones, entitats i institucions que entre tots hem anat construint en els darrers anys en un ampli projecte nacional de cultura, recerca i civisme. No ho oblidéssim pas. A tot aquest conjunt de persones, moltes i moltes gràcies.

La recerca fotogràfica no és fàcil malgrat que *a priori* ho pugui semblar. En aquest sentit hem d'agrair a Enric Cobo Barri, coordinador general d'Arxius de la Subdirecció General d'Arxius i Museus de la Generalitat de Catalunya, la seva predisposició a facilitar, a través dels arxius comarcals i l'Arxiu Nacional de Catalunya, imatges fotogràfiques d'alguns diputats. Un agraïment també a la Fundació Josep Irla i especialment al seu director, Josep Vall, per la informació i les fotografies que ens han facilitat del fons de la Fundació. A l'Institut d'Estudis Catalans per l'acolliment de sempre i en particular com a punt de trobada de nombroses reunions que durant el desenvolupament del projecte hi hem realitzat. També al programa de Garantia Juvenil per la subvenció cofinançada per la Iniciativa d'Ocupació Juvenil del Servei Públic d'Ocupació de la Generalitat de Catalunya i el Fons Social Europeu 2014-2020, gràcies al qual hem pogut comptar amb la col·laboració d'un jove investigador, Héctor Isidro Lovón, en les tasques de documentació. A l'Arxiu de la Diputació de Barcelona i a tots els altres arxius de diversa tipologia i titularitat o als fons familiars relacionats en els crèdits que ens han facilitat imatges.

Finalment hem de fer un agraïment molt explícit a les diputacions de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona pel conveni final que ha fet possible el finançament dels treballs previs a l'edició, de revisió dels textos i recerca fotogràfica. I a la Diputació de Barcelona, per la complicitat i el compromís inicial del projecte en la construcció del lloc web i ara en l'edició del diccionari en format llibre a través del Servei d'Imatge Corporativa, Difusió, Esdeveniments i Projectes Editorials. Estem segurs que amb aquest projecte hem cobert un àmbit de recerca important i fonamental per conèixer els homes que van intervenir com a diputats provincials i de la Mancomunitat, que és també conèixer al mateix temps el país i la societat de l'època.

Enric Pujol i Casademont

Universitat Autònoma de Barcelona. Institut d'Estudis Catalans

Josep Santesmases i Ollé

President de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana

Vicepresident segon de l'Institut Ramon Muntaner